

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

14 marca 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Monika Koba (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 14 marca 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej B. spółki akcyjnej w W.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi

z 18 października 2021 r., I ACa 1309/20,

w sprawie z powództwa A.G. i A.G.1

przeciwko B. spółce akcyjnej w W.

o ustalenie i zapłatę,

1) oddala skargę kasacyjną,

2) zasądza od pozwanego na rzecz powodów kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) złotych z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia pozwanemu odpisu niniejszego wyroku do dnia zapłaty.

Monika Koba

Agnieszka Piotrowska

Marta Romańska

(M.M.)

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 27 września 2020 r. Sąd Okręgowy w Łodzi zasądził od pozwanego B. spółki akcyjnej w W. (dalej: „B.”) na rzecz powodów A.G. i A.G. do majątku objętego wspólnością ustawową kwotę 168 824,72 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie: a) od kwoty 5 697,11 zł od 13 kwietnia 2018 r.; b) od kwoty 163 127,61 zł od 26 lutego 2020 r.; a w pozostałym zakresie oddalił powództwo.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że 2 czerwca 2008 r. powodowie zawarli z poprzednikiem prawnym pozwanego B. spółką akcyjną w Warszawie (dalej: „B.”) umowę o hipoteczny kredyt konsolidacyjny dla osób fizycznych „M.” na kwotę 290 000 zł, waloryzowany kursem CHF w celu zakupu na rynku wtórnym spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego, refinansowania nakładów własnych poniesionych na jego zakup, finansowania prac remontowych oraz kosztów okołokredytowych, w tym pokrycie części składki ubezpieczenia spłaty kredytu.

Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji na koniec dnia 23 maja 2008 r. według kursu kupna waluty z tabeli kursowej B. miała charakter informacyjny i wynosiła 140 845, 07 CHF (§ 1 ust. 3A umowy). Wartość kredytu wyrażona w walucie obcej w dniu uruchomienia kredytu, mogła być różna od tej kwoty. Okres kredytowania określono na 360 miesięcy. Kredyt oprocentowany był według zmiennej stopy procentowej. Wysokość zmiennej stopy procentowej w dniu wydania decyzji kredytowej ustalona została jako stawka bazowa LIBOR 3m z 28 marca 2008 r. wynosząca 2.89%, powiększona o stałą w całym okresie kredytowania marżę B. (1%). W dniu 5 czerwca 2008 r. nastąpiło otwarcie kredytu - kapitał w kwocie 24 399,77CHF (50 000,01 zł) oraz uruchomienie kredytu - kapitał w kwocie 117 118, 88 CHF (240 000, 01 zł).

Powodowie oświadczyli, że zostali dokładnie zapoznani z kryteriami zmiany stóp procentowych oraz zasadami modyfikacji oprocentowania kredytu i w pełni je zaakceptowali, podobnie jak zasady spłaty kredytu. Oświadczyli także, iż są świadomi, że z kredytem waloryzowanym związane jest ryzyko kursowe, a jego konsekwencje wynikające z niekorzystnych wahań kursów mogą mieć wpływ na wzrost kosztów obsługi kredytu. Kredytobiorcy zobowiązali się do spłaty kapitału wraz z odsetkami miesięcznie w ratach kapitałowo-odsetkowych określonych

w § 1 ust. 5 umowy, w terminach i kwotach zawartych w harmonogramie spłat. Raty kapitałowo-odsetkowe spłacane były w złotych po uprzednim ich przeliczeniu według kursu sprzedaży CHF z tabeli kursowej B. obowiązującego na dzień spłaty z godziny 14:50 (§ 10 ust. 4). W § 25 ust. 1 umowy stwierdzono, iż integralną jej część stanowi Regulamin kredytu hipotecznego dla osób fizycznych „M.” (dalej: „R.”).

Prawnym zabezpieczeniem umowy była hipoteka kaucyjna łączna do kwoty 435 000 zł ustanowiona na nieruchomości powodów oraz ubezpieczenie niskiego wkładu własnego.

Przed zawarciem umowy powodowie byli poinformowani, że nie posiadają zdolności kredytowej do uzyskania kredytu w złotych. Przedstawiono im symulację spłaty kredytu w złotych i kredytu indeksowanego do CHF.

Od 2009 r. pozwany uruchomił procedurę spłaty należności bezpośrednio w CHF przez kredytobiorców. W dniu 27 lutego 2015 r. strony zawarły aneks do umowy na podstawie którego powodowie mogli spłacać kredyt w walucie waloryzacji.

Od dnia zawarcia umowy do 8 lutego 2018 r. powodowie ponieśli koszty z tytułu NWW: w 2008 r. (2 310 zł), w 2011 r. (2 375,06 zł) oraz w 2014 r. (1 012,05 zł). Powodowie dokonali również częściowej spłaty kredytu: na dzień 21 lutego 2018 r. (159 052,28 zł) oraz składek ubezpieczenia kredytu (3 683,06 zł) i ubezpieczenia nieruchomości (392,27 zł).

W tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy uznał powództwo za uzasadnione w zakresie żądania zapłaty, natomiast w części dotyczącej żądania ustalenia nie znalazł podstaw do jego uwzględnienia.

W ocenie tego Sądu w sprawie zostało wykazane, że powodowie spełnili świadczenie nienależne w wykonaniu nieważnej umowy o kredyt.

Pozwany nie wykazał, aby umowa kredytu oparta na wzorze została w jakikolwiek sposób indywidualnie uzgodniona, a powodowie mieli wpływ na jej treść. W umowie kredytu zostały zamieszczone klauzule niedozwolone w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. Abuzyjna była klauzula *spreadu*. Określenie wysokości należności obciążającej konsumenta z odwołaniem do tabel kursów ustalanych jednostronnie przez Bank, bez wskazania obiektywnych kryteriów, jest bowiem nietransparentne, pozostawia pole do arbitralnego działania banku i w ten sposób obarcza kredytobiorcę nieprzewidywalnym ryzykiem oraz narusza równorzędność stron.

Ponadto, Bank nie informował należycie powodów o faktycznym ryzyku wynikającym z tego rodzaju kredytu. Ryzyko zaś wiążące się z umową kredytową powinno być możliwe do oceny już w dacie zawarcia umowy.

W związku z powyższym Sąd Okręgowy uznał, że kwestionowane przez powodów postanowienia umowne dotyczące indeksacji kredytu do CHF były abuzywne i nie wiązały powodów. Za niedozwolone uznał także zamieszczone w umowie kredytu postanowienie co do ubezpieczenia niskiego wkładu własnego, które stanowiło zabezpieczenie kredytu. Nie zostało ono indywidualnie uzgodnione z powodami, a pracownik Banku przy zawieraniu umowy kredytu nie poinformował powodów na czym takie ubezpieczenie polega.

Sąd Okręgowy stwierdził, że konsekwencją zawarcia w umowie niedozwolonych klauzul umownych jest sankcja ich bezskuteczności połączona z przewidzianą w art. 385¹ § 1 i § 2 k.c. zasadą związania stron umową w pozostałym zakresie.

Sąd Okręgowy nie znalazł jednak podstaw do utrzymania umowy w mocy i uzupełnienia luki związanej z usunięciem z niej niedozwolonych klauzul dotyczących mechanizmu indeksacji. Staął na stanowisku, że stwierdzenie abuzywności klauzuli ryzyka walutowego powoduje, że utrzymanie umowy nie jest możliwe z prawnego punktu widzenia, skoro unieważnienie tych klauzul prowadzi nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również - pośrednio - do zaniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją kredytu do waluty. Wyeliminowanie ryzyka kursowego, charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej, jest bowiem równoznaczne z tak daleko idącym przekształceniem umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze. Oznacza to z kolei, że po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzul utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, co przemawia za jej całkowitą nieważnością (bezskutecznością).

Wobec uznania umowy kredytu za nieważną, spełnione na jej podstawie świadczenia stały się nienależne, a strony powinny zwrócić sobie to co świadczyły zgodnie z zasadą dwóch kondykcji (art. 410 k.c.).

Sąd Okręgowy oddalił natomiast żądanie ustalenia nieistnienia lub unieważnienia umowy kredytu oraz umów z nią związanych, uznając, że powodowie nie wykazali interesu prawnego (art. 189 k.p.c.). Mogą bowiem dochodzić dalej idącego żądania o zapłatę, w ramach którego kwestia ustalenia ważności umowy zostanie rozstrzygnięta przesłankowo.

Wyrokiem z 18 października 2021 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi - orzekając na skutek apelacji obu stron – zmienił zaskarżony wyrok: w punktach 1.b/ 2 i 3 w ten sposób, że w punkcie 1.b/ uchylił rozstrzygnięcie w zakresie zasądzenia kwoty 500 zł z tytułu zwrotu kosztów procesu; w punkcie 2, ustalił, że nieważna jest: (a) umowa o kredyt hipoteczny z 2 czerwca 2008 r. zawarta pomiędzy B. Bank a powodami; (b) umowa ubezpieczenia niskiego wkładu Kredytu w TU A., (c) generalna umowa ubezpieczenia nieruchomości od ognia i innych zdarzeń losowych, (d) umowa ubezpieczenia spłaty rat kredytu w zakresie poważnego zachorowania oraz pobytu w szpitalu w wyniku choroby i nieszczęśliwego wypadku, (e) umowa ubezpieczenia spłaty kredytu w B. Ubezpieczenia TU spółki akcyjnej; w punkcie 3 zasądził od pozwanego na rzecz powodów 11 800 zł tytułem kosztów procesu; oddalił apelację pozwanego w całości i orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego zasadna okazała się apelacja powodów kwestionujących oddalenie powództwa o ustalenie, zaś apelacja pozwanego, domagającego się oddalenia powództwa w całości, nie zasługiwała na uwzględnienie.

Sąd Apelacyjny podzielił poczynione przez Sąd Okręgowy ustalenia faktyczne i uczynił je podstawą także własnego rozstrzygnięcia, nie znajdując podstaw do uwzględnienia zarzutów apelacji pozwanego kwestionujących podstawę faktyczną zaskarżonego rozstrzygnięcia.

Sąd Apelacyjny podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że powodowie nie zostali rzetelnie pouczeni o ryzyku kursowym. Formalne oświadczenie kredytobiorców, potwierdzające świadomość, że z umową jest związane ryzyko kursowe, nie stanowi bowiem wystarczającego dowodu na to, że powodowie uzyskali rzetelną informację na temat tego ryzyka. Wprowadzenie do umowy kredytowej zawieranej na wiele lat mechanizmu działania ryzyka kursowego, wymaga

szczególnej staranności Banku w zakresie wyraźnego wskazania zagrożeń wiążących się z oferowanym kredytem, tak by konsument miał pełne rozeznanie konsekwencji ekonomicznych zawieranej umowy. Wystawiał on bowiem na nieograniczone ryzyko kursowe kredytobiorców, którzy nie mieli zdolności kredytowej do zaciągnięcia kredytu złotówkowego, czego Bank jako profesjonalista był świadom. W okolicznościach sprawy nie przedstawił natomiast powodom informacji związanych ze stanem obu walut, ich relacjami w przeszłości oraz prognozami ich kursów na przyszłość w wieloletniej perspektywie czasowej której dotyczyła umowa. Udzielone informacje nie dawały powodom żadnej szansy zorientowania się co do możliwego rozwoju sytuacji i dokonania oceny ryzyka kursowego związanego z zaciągniętym zobowiązaniem kredytowym.

Sąd Apelacyjny podzielił także stanowisko Sądu Okręgowego odnośnie do występowania w umowie abuzywnych klauzul *spreadowych*. Ani postanowienia umowy ani Regulaminu nie określały bowiem sposobu ustalenia kursów walut, odnoszonych do obiektywnych i sprawdzalnych mierników. Ustalanie jednego z podstawowych czynników rzutujących na rozmiar świadczenia głównego kredytobiorcy na wszystkich etapach realizacji umowy, nie poddawało się jakiegokolwiek kontroli, było nieprzewidywalne i niesprawdzalne dla konsumenta. Takie ukształtowanie umowy skutkowało tym, że kredytobiorcy ponosili nie tylko ryzyko zmian kursu waluty, ale dodatkowo ryzyko dowolnego kształtowania kursów wymiany przez kredytodawcę w tabelach kursów. Skutkowało to całkowitym uzależnieniem konsumentów od decyzji zarządu Banku, który w znany jedynie sobie sposób i jednostronnie ustalał kursy walut, a konsument mógł się im jedynie podporządkować. Skutki takiego ukształtowania umowy były daleko idące, bo najpierw dotyczyły kwoty postawionej do dyspozycji kredytobiorcy (§ 1 ust. 3A), a następnie wysokości świadczeń kredytobiorców, którzy zobowiązani byli spłacać raty kredytu (§ 10 ust. 4).

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie ma natomiast znaczenia jak w istocie były ustalane przez Bank kursy kupna i sprzedaży walut; czy kształtowane były na podstawie czynników obiektywnych i niezależnych od pozwanego, czy też w inny sposób. O abuzywności decyduje bowiem treść klauzuli i to, jak może być stosowana, a nie jak w praktyce faktycznie jest stosowana.

Sąd Apelacyjny za chybiony uznał także zarzut błędnego ustalenia, że postanowienia umowne dotyczące indeksacji nie zostały indywidualnie uzgodnione z powodami. Wskazał, że postanowieniami indywidualnie uzgodnionymi będą tylko takie, które były w sposób rzeczywisty negocjowane lub włączone do umowy wskutek propozycji zgłoszonej przez samego konsumenta.

Sąd Apelacyjny podzielił zatem stanowisko Sądu Okręgowego, że klauzule składające się na mechanizm indeksacji są niejednoznaczne z uwagi na brak precyzyjnego określenia sposobu ustalania kursu wymiany walut wskazanego w bankowej tabeli kursów walut obcych oraz narażenia powodów na nieograniczone ryzyko kursowe przy braku rzetelnego pouczenia o ryzyku związanym z zaciągnięciem kredytu. Wobec niejednoznaczności klauzul dopuszczalne było ich badanie pod kątem abuzywności, mimo że odnosiły się do głównych świadczeń stron.

Za bezzasadny uznał także zarzut pominięcia skutków aneksu zawartego przez strony, umożliwiającego powodom spłatę kredytu bezpośrednio w walucie CHF. Miał na względzie, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez te strony w drodze umowy. Takie stwierdzenie pociąga za sobą przywrócenie sytuacji, w jakiej znajdowałby się konsument w braku warunku, którego nieuczciwy charakter zostałby stwierdzony, chyba że konsument poprzez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z takiego przywrócenia w drodze wolnej i świadomej zgody, czego zbadanie należy do sądu krajowego. W związku z powyższym, jedyna sytuacja, kiedy postanowienia aneksu będą wiązały strony wystąpi w przypadku, kiedy to konsument wiedząc, że zmieniane aneksem postanowienie jest niedozwolone, dowolnie zgodził się na jego zmianę i zrezygnował z możliwości przywrócenia umowy do stanu sprzed aneksu.

Aneks podpisany przez strony nie spełniał tych wymogów. Brakowało w nim informacji o stosowaniu przez Bank wadliwych postanowień, skutków takiego działania oraz wolnej, świadomej i wyrażnej zgody powodów na sanowanie nieprawidłowych klauzul.

Nie budziło także wątpliwości Sądu Apelacyjnego, że umowa, po wyeliminowaniu z niej klauzul niedozwolonych, nie może obowiązywać w pozostałym zakresie. Podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że nie ma podstaw do uzupełnienia luk w umowie powstałych na skutek wystąpienia w niej klauzul abuzywnych dotyczących mechanizmu indeksacji. Stwierdził, że wykluczone jest przyjęcie fikcji kredytu złotowego z oprocentowaniem właściwym dla waluty obcej, które bazuje na stopie referencyjnej właściwej dla waluty CHF (LIBOR), bowiem oprocentowanie to nie może mieć zastosowania do kredytu w złotych polskich. Ani art. 385¹ k.c., ani żaden inny przepis prawa nie daje także podstaw do zastąpienia abuzywnej klauzuli waloryzacyjnej inną, a w szczególności taką, która określałaby inny sposób ustalenia kursu waluty waloryzacji.

Nie podzielił także zarzutów apelacji pozwanego. Stwierdził, że konsekwencją nieważności umowy jest zwrot przez każdą ze stron spełnionych na jej podstawie świadczeń, także wtedy, gdy kredytobiorca jest równolegle dłużnikiem banku. Odwołał się w tym zakresie do teorii dwóch kondycji potwierdzonej w uchwale Sądu Najwyższego z 16 lutego 2021 r. (III CZP 11/20). W przypadku nieważności umowy kredytobiorcy i Bankowi przysługują zatem dwa odrębne roszczenia restytucyjne o zwrot świadczeń pieniężnych spełnionych w wykonaniu tej umowy (art. 410 § 1 w związku z art. 405 k.c.).

Jako bezzasadny ocenił także zarzut naruszenia art. 409 k.c. Pozwany nie wykazał bowiem, że nie jest już wzbogacony a uiszczona przez powodów kwota z tytułu składek ubezpieczeniowych została przez niego przekazana na rzecz ubezpieczyciela.

Sąd Apelacyjny uwzględnił natomiast apelację powodów uznając, że mają interes prawny w zgłoszeniu żądania ustalenia nieważności umowy kredytu (art. 189 k.p.c.).

Miał na względzie, że przesłankowe stwierdzenie nieważności umowy w ramach powództwa o zapłatę nie spowoduje, że owo ustalenie będzie objęte powagą rzeczy osądzonej (art. 365 § 1 k.p.c.). Umowa kredytu, oprócz obowiązku świadczenia na rzecz Banku z tytułu rat kapitałowo - odsetkowych, niesie natomiast za sobą dla powodów szereg konsekwencji, niemożliwych do odwrócenia w sposób inny niż poprzez uzyskanie wyroku ustalającego nieważność umowy.

Powodowie są bowiem na jej podstawie zobowiązani między innymi do utrzymywania prawnych zabezpieczeń kredytu, powiadamiania Banku o zmianie danych osobowych oraz o wszelkich okolicznościach mogących mieć wpływ na ich sytuację finansową, o obniżeniu realnej wartości przyjętych na zabezpieczenie kredytu zabezpieczeń, o wszelkich zdarzeniach i działaniach powodujących zmianę stanu prawnego i technicznego kredytowanej nieruchomości, dostarczania na żądanie Banku aktualnej wyceny nieruchomości lub pokrycia kosztów sporządzenia takiej wyceny zleconej przez Bank. Spoczywa na nich także obowiązek, przez cały okres trwania umowy, terminowego regulowania wynikających z niej opłat, w tym z tytułu umowy ubezpieczenia kredytowanej nieruchomości od ognia i innych zdarzeń losowych, wyrażenia zgody na kontrolę przez Bank stanu technicznego i prawnego nieruchomości, czy na administrowanie przez Bank danymi osobowymi.

Wskazał, że uwzględnienie powództwa o zapłatę kwot uiszczonych przez powodów z tytułu rat kredytowo-odsetkowych nie zakończy definitywnie sporu między stronami dotyczącego ważności umowy kredytu, a pozwany na jej podstawie nadal będzie miał możliwość żądania od powodów świadczenia dalszych należności i wykonywania przewidzianych w umowie obowiązków. Ponadto brak definitywnego przesądzenia ważności umowy będzie negatywnie wpływał na sytuację prawną powodów znacznie ograniczając ich zdolność kredytową, w wyniku figurowania w systemach Banku jako osób posiadających nieobsługiwany kredyt.

W skardze kasacyjnej pozwany zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i wniósł o jego uchylenie, jak również o uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji, w części, tj. w zakresie punktów 1. i 3. wyroku, oraz o orzeczenie co do istoty sprawy poprzez oddalenie powództwa w całości oraz zasądzenie od powodów na jego rzecz kosztów postępowania za obie instancje, ewentualnie uchylenie wyroku w całości, jak również uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w części, tj. w zakresie punktów 1. i 3 wyroku, oraz o przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania w zaskarżonym zakresie, ewentualnie uchylenie wyroku w całości oraz o przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Ponadto wniósł o zasądzenie od powodów kwoty 270 708,88 zł tytułem zwrotu spełnionego na ich rzecz - na podstawie zaskarżonego wyroku - świadczenia wraz

z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od kwot i dat szczegółowo określonych w punkcie III pkt 4 skargi.

Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie:

1. art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz.UE.L 1993 Nr 95, str. 29) (dalej "Dyrektywa") poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na niewyodrębnieniu w łączącej strony umowie klauzul ryzyka walutowego, dotyczących zastosowania mechanizmu indeksacji zobowiązania kredytowego kursem waluty obcej oraz klauzul *spreadów* walutowych, dotyczących wyłącznie odesłania do stosowanych przez Bank kursów walutowych oraz przyjęciu, że wszelkie obecne w umowie klauzule związane z indeksacją kredytu kursem waluty obcej określają główne świadczenia stron, podczas gdy wyłącznie klauzule ryzyka walutowego, uwzględnivszy wyżej wspomniane wyodrębnienie, są postanowieniami określającymi główne świadczenia stron, zaś klauzule *spreadowe* głównych świadczeń stron nie określają, co w konsekwencji doprowadziło do przeprowadzenia oceny łącznie klauzul ryzyka walutowego i klauzul *spreadowych* przez pryzmat przesłanek, o których mowa w art. 385¹ § 1 k.c. i w art. 3 ust. 1 Dyrektywy oraz uznania tych klauzul za postanowienia bezskuteczne, podczas gdy klauzule ryzyka walutowego, jako określające główne świadczenia stron oraz sformułowane w sposób jednoznaczny, nie podlegają indywidualnej kontroli postanowień wzorca umownego na podstawie art. 385¹ k.c., a nawet gdyby takiej kontroli podlegały, to nie spełniają one przesłanek uznania ich za niedozwolone postanowienia umowne, co doprowadziło do wyeliminowania ze stosunku umownego stron wszystkich kwestionowanych przez powodów klauzul, a w konsekwencji do orzeczenia upadku umowy, mimo że umowa po pozbawieniu jej klauzul *spreadu* walutowego w dalszym ciągu zawiera postanowienia określające główne świadczenia stron i jako taka pozostaje ważna oraz może nadal być wykonywana;
2. art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. i art. 385² k.c. w związku z art. 4 ust. 2 Dyrektywy poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na błędnym

przyjęciu, że postanowienia umowy przewidujące indeksację kredytu kursem waluty obcej (klauzule ryzyka walutowego) nie zostały sformułowane w sposób jednoznaczny i zrozumiały podczas, gdy brzmienie omawianych klauzul, wyrażonych prostym i zrozumiałym językiem, w sposób jednoznaczny wskazuje, że kredyt jest indeksowany kursem waluty obcej, co w konsekwencji doprowadziło do przeprowadzenia oceny tych klauzul przez pryzmat przesłanek, o których mowa w art. 385¹ § 1 k.c. oraz w art. 3 ust. 1 Dyrektywy, podczas gdy klauzule ryzyka walutowego, jako postanowienia określające główne świadczenia stron oraz sformułowane w sposób jednoznaczny, nie podlegają indywidualnej kontroli postanowień wzorca umownego na podstawie art. 385¹ k.c.;

3. art. 69 ust. 3 Pr.b. oraz art. 65 k.c. i art. 358 § 2 k.c., wszystkich w związku z art. 6 ust. 1 Dyrektywy poprzez ich niezastosowanie, polegające na przyjęciu, że niedopuszczalnym jest odwołanie się przy wykładni umowy stron do bezwzględnie obowiązującego i bezpośrednio stosowanego art. 69 ust. 3 Pr. b., bądź wykładni oświadczeń woli stron w myśl art. 65 k.c., bądź też normy dyspozytywnej w postaci art. 358 § 2 k.c. w miejsce uznanych za niedozwolone postanowienia umowne klauzul *spreadów* walutowych odsyłających przy dokonywaniu rozliczeń w ramach stosunku umownego stron do tabel kursowych banku, podczas gdy taki proces stosowania prawa jest zdalny do przywrócenia równowagi kontraktowej stron przy jednoczesnym zachowaniu ważności umowy, służy realizacji celów Dyrektywy, a ponadto jest zgodny z przepisami prawa krajowego;
4. art. 189 k.p.c. poprzez jego błędną wykładnię, polegającą na przyjęciu, że po stronie powodowej występuje interes prawny w żądaniu ustalenia nieistnienia pomiędzy stronami stosunku prawnego wynikającego z nieważnej umowy kredytu, podczas gdy prawidłowa wykładnia omawianego przepisu prowadzi do wniosku, że strona powodowa nie posiada interesu prawnego w dochodzeniu ustalenia nieważności umowy, ponieważ przysługiwało jej dalej idące roszczenie o zapłatę;
5. art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z § 2 pkt 7 w zw. z § 10 ust. 1 pkt 2 w zw. z § 3 w zw. § 15 ust. 3 pkt 1 i 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie opłat

za czynności radców prawnych z dnia 22 października 2015 r. poprzez obciążenie pozwanego kosztami zastępstwa procesowego w wysokości 1,5 stawki minimalnej, w sytuacji, gdy charakter sprawy, ani wkład pełnomocnika w rozstrzygnięcie sprawy, nie uzasadnia zasądzenia kosztów procesu w takiej wysokości.

Powodowie w odpowiedzi na skargę wniesli o jej oddalenie i zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Najwyższy miał na względzie, że skargę kasacyjną przyjął do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym 8 grudnia 2022 r. sędzia Sądu Najwyższego, który został powołany do urzędu na stanowisku sędziowskim przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, ukształtowanej w trybie określonej przepisami ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa, oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r., poz. 3, z późn. zm.), co zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r. podjętą w składzie połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (BSA I – 4110-1/2020), mającą moc zasady prawnej, skutkuje sprzecznością tak ukształtowanego składu sądu - orzekającego po dniu wydania uchwały - z przepisami prawa w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c. (pkt 1 i 3 oraz 54 uchwały), (zob. także wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka: z 8 listopada 2021 r., Dolińska-Ficek, Ozimek przeciwko Polsce, skargi nr 49868/19 i 57511/19; z 3 lutego 2022 r., Advance Pharma spółka z o.o. przeciwko Polsce, skarga nr 1469/20; z 23 listopada 2023 r., Wałęsa przeciwko Polsce, skarga nr 50849/21).

Sąd Najwyższy miał jednak na uwadze, że pozytywna decyzja procesowa w przedmiocie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, warunkowana stwierdzeniem publicznoprawnych okoliczności przemawiających za merytorycznym rozstrzygnięciem skargi przez Sąd Najwyższy (przyczyn kasacyjnych - art. 398⁹ § 1 k.p.c.), nie kończy postępowania kasacyjnego i nie podlega badaniu w aspekcie materialnym lub procesowym przez skład Sądu Najwyższego orzekający

o zasadności podstaw skargi kasacyjnej. Rozstrzygnięcie to nie mogłoby w konsekwencji rzutować na ostateczny wynik postępowania kasacyjnego. Brak było zatem przeszkód proceduralnych do merytorycznego rozpoznania skargi. Czyni to bezprzedmiotowym potrzebę szczegółowych rozważań dotyczących pozostawiania tej uchwały w mocy, mimo zmian stanu prawnego i wydania orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego jej dotyczących.

Trafnie Sąd Apelacyjny przyjął, że powodowie mają interes prawny w ustaleniu nieważności umowy. Sąd ten szczegółowo umotywował swoje stanowisko w tym przedmiocie, a uzasadnienie skargi nie zawiera przekonującej argumentacji odwołującej się do stanowiska tego Sądu i indywidualnych okoliczności sprawy.

Interes prawny - o którym mowa w art. 189 k.p.c. - należy bowiem postrzegać elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej wykładni tego pojęcia, szeroko pojmowanego dostępu do sądów oraz konkretnych okoliczności sprawy. Powód zachowuje interes prawny w zgłoszeniu powództwa o ustalenie nieistnienia (nieważności) stosunku prawnego, jeżeli mimo przysługującego mu powództwa o świadczenie na podstawie spornego stosunku prawnego ze stosunku tego wynikają inne, dalej idące skutki, których dochodzenie w drodze powództwa o zapłatę nie jest możliwe lub aktualne. W takich stanach faktycznych jedynie powództwo o ustalenie nieistnienia tego stosunku prawnego może w pełny sposób zaspokoić interes prawny powoda, zapobiec potencjalnym sporom między stronami na przyszłość, a zatem w definitywny sposób rozstrzygnąć niepewną sytuację prawną związaną ze spornym stosunkiem prawnym (zob. m.in. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z 17 grudnia 1993 r., III CZP 171/93, OSNCP 1994, nr 7-8, poz. 149 i z 20 października 2015 r., III CZP 27/15, OSNC 2016, nr 3, poz. 31 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 2 lipca 2015 r., V CSK 640/14, niepubl.; z 2 lutego 2006 r., II CK 395/05, niepubl.; z 25 lutego 2022 r., II CSKP 87/22, niepubl.; i z 23 kwietnia 2021 r., II CSK 9/21, niepubl.)

Sytuacja taka wystąpiła w sprawie, w której wniesiono skargę. Z podstawy faktycznej zaskarżonego rozstrzygnięcia wynika, że kredyt nie został przez powodów w całości spłacony, już z tej przyczyny nie można zatem twierdzić, że spór między stronami może być rozstrzygnięty przez wniesienie powództwa o świadczenie.

Ustalenie nieważności umowy zniesie zatem niepewność powodów co do związania stron umową i konieczności realizacji spoczywających na nich obowiązków w tym zakresie, w tym w szczególności płatności rat kredytowo – odsetkowych, których termin wymagalności jeszcze nie nadszedł. Przesądzi zatem, że strony powinny przeprowadzić w dalszym zakresie wzajemne rozliczenia na skutek stwierdzenia nieważności łączącego ich stosunku prawnego.

Podkreślenia także wymaga, że wyrok zasądzający świadczenie restytucyjne, oparty na przesłankowym stwierdzeniu nieważności umowy kredytu, nie rozstrzygałby ze skutkiem określonym w art. 365 § 1 k.p.c. o ważności umowy kredytu. Ponadto, z podstawy faktycznej rozstrzygnięcia wynika, że kredyt został zabezpieczony hipoteką na nieruchomości powodów, co oznacza, że ustalenie nieważności łączącego strony stosunku prawnego ma znaczenie także z perspektywy zabezpieczenia hipotecznego.

W dacie zawarcia przez strony umowy kredytowej (2 czerwca 2008 r.) Prawo Bankowe nie zawierało uregulowań, które odnosiły by się do umów kredytu indeksowanego w walucie obcej, co nie oznacza, że umowy, w których waluta obca pełniła funkcję waloryzacyjną, nie były – zgodnie z zasadą swobody umów (art. 353¹ k.c.) - dopuszczalne. Stanowisko to potwierdza ustawa z dnia 11 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011, Nr 165 poz. 984 – dalej: „ustawa *antyspreadowa*”), której przepisy znajdują zastosowanie także w stosunku do umów zawartych przed dniem jej wejścia w życie, w zakresie niespłaconej jeszcze części kredytu (art. 69 ust.2 pkt 4a i art. 75b Pr.b. w zw. z art. 4 i art. 5 ust. 1 ustawy *antyspreadowej*).

Umowa kredytu indeksowanego mieści się w konstrukcji ogólnej umowy kredytu bankowego i stanowi jej możliwy wariant, także wtedy, gdy został w niej zastosowany *spread* walutowy, odmienną natomiast kwestią jest, że może ona zawierać klauzule niedozwolone (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22, niepubl.; z 27 maja 2022 r., II CSKP 395/22, niepubl.; z 29 kwietnia 2015 r., V CSK 445/14, niepubl.; i z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20).

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki

w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny. Artykuł 3 ust. 1 Dyrektywy stanowi natomiast, że warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeżeli stoją w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodując znaczącą nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Przepisy dotyczące klauzul abuzywnych stanowią implementację Dyrektywy, dokonując ich wykładni uwzględnić zatem należy, dorobek orzecniczy TSUE.

W aktualnym orzecznictwie tego Trybunału rozróżnia się abuzywność postanowień dotyczących kryteriów przeliczania waluty krajowej na walutę indeksacji (klauzule kursowe, *spreadowe*), od klauzul ryzyka walutowego, dotyczących obciążenia konsumenta negatywnymi następstwami deprecjacji waluty krajowej, jako kompensata za korzystniejszą stopę procentową (zob. m.in. wyroki z 20 września 2017 r., C- 186/16, *Ruxandra Andrucu i in. Banca Romaneasca*; z 22 lutego 2018 r., C-119/17; i z 20 września 2018 r., C – 51/17, *OTP Bank Nyrt. I in. przeciwko Terez Illyez i in.*).

Chybiony jest jednak zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 w zw. z art. 4 ust. 2 Dyrektywy dotyczący niedostatecznego wyodrębnienia przez Sąd Apelacyjny klauzuli ryzyka walutowego od klauzuli *spreadowej*. Sąd ten prawidłowo bowiem przyjął, że klauzule te - w ramach przyjętego w umowie mechanizmu indeksacji - są ze sobą ściśle powiązane, co ma istotne znaczenie z perspektywy oceny, czy określają one główne świadczenia stron, czy zostały sformułowane w sposób jednoznaczny, a także w płaszczyźnie możliwości utrzymania umowy w mocy, wobec stwierdzenia abuzywności przynajmniej jednej z tych klauzul. Podział klauzul w sposób w jaki to ujmuje skarżący, jest zatem nieuzasadniony.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron celem ustalenia wysokości ich świadczenia. Z kolei klauzula *spreadowa* nie ma racji bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu indeksacji i wynikającej z niego narażenia konsumenta na ryzyko kursowe.

W konsekwencji stwierdzono, że klauzule przeliczeniowe i klauzule ryzyka walutowego składające się na przyjęty w umowach kredytowych mechanizm indeksacji - są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczępienie jest zabiegiem sztucznym (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, OSP 2021, z. 2, poz. 7; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, z. B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, niepubl.; z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl.; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, niepubl.; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22, niepubl.; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22, niepubl.; i z 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22, niepubl.).

Możliwość uznania niedozwolonego charakteru postanowienia nie dotyczy postanowień określających główne świadczenia stron, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd - który podziela skład orzekający w niniejszej sprawie - że zastrzeżone w umowie kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej klauzule kształtujące mechanizm indeksacji (klauzule indeksacyjne) określają główne świadczenia stron. Odnoszą się one bowiem bezpośrednio do elementów przedmiotowo istotnych umowy kredytu bankowego, a zatem do oddania i zwrotu sumy kredytowej, której wysokość wprost kształtują.

Również w orzecznictwie TSUE uznaje się, że klauzule ryzyka walutowego, które wiążą się z obciążeniem kredytobiorcy (konsumenta) ryzykiem zmiany kursu waluty i związanym z tym ryzykiem zwiększenia kosztu kredytu, określają główne świadczenia stron (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22, niepubl., a także wyroki TSUE z 3 października 2019 r., C – 260/18, K.J. *Dziubak* przeciwko *Raiffeisen Bank International AG*; z 10 czerwca 2021 r., C-776/19-C-782-19, VB i inni przeciwko *BNP Paribas Personal Finance SA* oraz *AV i in.* przeciwko *BNP Paribas Personal Finance SA, Procureur de la République*).

Wbrew stanowisku skarżącego Sąd Apelacyjny trafnie przyjął, że klauzule indeksacyjne zawarte w umowie łączącej strony nie zostały wyrażone w sposób jednoznaczny, a to otwiera dopuszczalność ich badania pod kątem abuzywności (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). Wymóg by warunek umowny był wyrażony prostym

i zrozumiałym językiem (art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13), obejmuje bowiem nie tylko to by był on zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego (językowego) punktu widzenia, ale także by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działania mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne, które mogą być trudne do udźwignięcia w przypadku spadku wartości waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie w stosunku do waluty obcej, w której kredyt został udzielony.

Ryzyko kursowe towarzyszące umowom kredytowym zawieranim na bardzo długi okres jest na tyle poważne, że jeżeli ma nim być w całości obciążony kredytobiorca, to jego decyzja podjęta w tym przedmiocie przez zaakceptowanie umowy musi być poprzedzona wykonaniem obowiązków informacyjnych przez kredytodawcę. Konieczne jest zatem przedstawienie mu nie tylko danych z okresu kiedy nie miały miejsca zdarzenia powodujące istotne wahania kursu lecz także przedstawienie zagrożeń będących wynikiem zdarzeń nadzwyczajnych mogących spowodować 100 – 200 % wzrost kursu waluty (zob. m.in. wyroki TSUE z 20 września 2017 r., C 186/16, *R. P. Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA*; z 30 kwietnia 2014 r., C 26-13, *Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt*; z 20 września 2018 r., C-51/17 *OTP Bank Nyrt. I OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. Przeciwko Teréz Ilyés i Emilowi Kissowi*; z 14 marca 2019 r., C-118/17, *Dunai przeciwko ERSTE Bank Hungary Zrt.*; z 10 czerwca 2021 r., C-776/19-782/19 *VB i inni przeciwko BNP Paribas Personal Finance SA oraz AV i in. przeciwko BNP Paribas Personal Finance SA, Procureur de la République* oraz wyroki Sądu Najwyższego z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22, niepubl.; i z 13 maja 2022 r., II CSKP 405/22, niepubl.).

Z wiążącej Sąd Najwyższy podstawy faktycznej zaskarżonego orzeczenia wynika, że Bank nie udzielił powodom informacji, które umożliwiły by im rozeznanie, jak duże jest ryzyko wzrostu kursu CHF do PLN i w jakich proporcjach wzrost ten może nastąpić, uwzględniając trzydziestoletni okres związania stron umową. Powodowie nie byli w stanie ocenić wysokości swojego zobowiązania, a co za tym

idzie ryzyka ekonomicznego związanego z zawarciem umowy w sytuacji silnej deprecjacji waluty krajowej w stosunku do CHF. W konsekwencji nie otrzymali wystarczającej informacji o ryzyku kursowym, w sposób uzasadniający przyjęcie, że główne świadczenie zostało sformułowane w sposób jednoznaczny. Okoliczność, iż każdy przeciętny, racjonalnie działający konsument zdaje sobie sprawę ze zmienności kursu walutowego w czasie, nie może być identyfikowane z akceptacją nieuczciwego postanowienia umownego pozwalającego na nieograniczony wzrost zobowiązania bez jakiegokolwiek mechanizmu zabezpieczającego konsumenta i w oderwaniu od jego zobowiązania istniejącego w dacie zawarcia umowy.

Jak ustalono powodowie nie mieli zdolności kredytowej do zaciągnięcia kredytu w złotych. Z kolei zakres informacji o ryzyku kursowym nie był rzetelny, powodom nie przedstawiono bowiem, że kurs CHF do złotówki może podlegać gwałtownym zmianom mającym znaczący wpływ na wysokość ich zobowiązania. Bank nie poinformował zatem powodów w sposób pełny, jasny i zrozumiały o ryzyku związanym z zawarciem umowy, zwłaszcza w kontekście wniosków możliwych do wyprowadzenia z historycznych kursów CHF oraz wieloletniego okresu związania stron umową.

W odniesieniu do klauzul walutowych nie jest wystarczające – jak to miało miejsce w okolicznościach sprawy - deklaratywne oświadczenie przez powodów, że zostali poinformowani o ryzyku walutowym i akceptują to ryzyko, a ciężar udowodnienia, że konsument otrzymał niezbędne informacje spoczywa na przedsiębiorcy. Formalne poinformowanie o ryzyku walutowym nie jest wystarczające do uznania, że klauzula określająca główne świadczenia stron została wyrażona jasno i jednoznacznie. Prawidłowa informacja powinna natomiast uświadamiać konsumentowi, że ryzyko silnej deprecjacji złotego jest trudne do oszacowania w perspektywie długoterminowej i pozostaje realne. W konsekwencji nie może polegać na podawaniu informacji historycznych o wahaniach waluty indeksacji w okresie nieadekwatnym do czasu trwania umowy, czy upewnianiu konsumenta, że waluta indeksacji jest stabilna, a zagrożenia i ryzyka jedynie hipotetyczne i nieprawdopodobne. Przeciwnie, prawidłowa informacja powinna uświadamiać konsumentowi, że może dojść do sytuacji, w której rozmiar deprecjacji waluty indeksacji może spowodować utratę jego zdolności do spłaty kredytu, z czym

może się wiązać poważne ryzyko utraty nieruchomości obciążonej hipoteką zabezpieczającą spłatę kredytu (zob. m.in. wyroki TSUE z 10 czerwca 2021 r., C-776/19-782/19 VB i inni przeciwko *BNP Paribas Personal Finance SA* oraz AV i in. przeciwko *BNP Paribas Personal Finance SA, Procureur de la République*; z 20 września 2018 r., C-51/17 *OTP Bank Nyrt. I OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. przeciwko Teréz Ilyés i Emilowi Kissowi*; z 20 września 2017 r., C-186/16 R. P. *Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA*; oraz wyroki Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, niepubl., z 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22.; z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl.)

Dostrzeżenia także wymaga, że wykładnia prawa unijnego dokonywana przez TSUE – w tym także w zakresie dotyczącym spoczywającego na banku obowiązku informacyjnego - ma charakter deklaracyjny i jest skuteczna *ex tunc*, znajduje zatem zastosowanie – poza sytuacjami, gdy Trybunał zdecyduje się na ograniczenie skutków czasowych przyjmowanych przez siebie wykładni - także do stosunków prawnych powstałych przed wydaniem wyroku (zob. m. in. wyroki z 8 kwietnia 1976 r., 43/75, *Gabrielle Defrenne przeciwko Societe Anonyme Belge de Navigation Aérienne Sabena*, ECR 1976, s. 455 i z 6 marca 2007 r., C-292/04, *Wienand Meilicke, Heidi Christa Weyde i Marina Stöffler przeciwko Finanzamt Bonn-Innenstadt*). Zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 4 ust. 2 Dyrektywy 93/13 był zatem bezzasadny.

Odnosnie do klauzul przeliczeniowych to dostrzeżenia wymaga, że jeżeli są one niejasne, to konsument nie ma możliwości samodzielnego określenia rozmiarów świadczenia należnego kredytodawcy. W ugruntowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że klauzula pozwalająca na pełną swobodę decyzyjną banku przy kształtowaniu kursu waluty obcej jest klauzulą niedozwoloną, kształtując prawa i obowiązki konsumenta w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.). Zarówno przeliczenie kwoty kredytu na PLN w chwili jego wypłaty, jak i przeliczenie z CHF na PLN w chwili wymagalności poszczególnych rat, służy bowiem określeniu wysokości świadczenia konsumenta. Postanowienia umowne uprawniające bank do jednostronnego ustalania kursów walut – tak, jak to ma miejsce w sprawie - są nietransparentne, pozwalają bowiem Bankowi na arbitralne kształtowanie kursów walut, a tym samym zapewniają mu

swobodę decyzyjną odnośnie do wysokości kosztów kredytu obciążających konsumenta.

Zgodnie z zasadą dobrych obyczajów koszty wynikające z zawartej z konsumentem umowy, powinny być możliwe do przewidzenia. Jest tak także wtedy, gdy swoboda banku w ustaleniu wysokości kursu jest w jakiś sposób ograniczona, przez wprowadzenie pewnych elementów obiektywnych przy jego określaniu, jeżeli nie precyzuje ona wszystkich czynników ustalanych przez bank w celu oznaczenia kursu wymiany. W okolicznościach sprawy jednostronne ustalenie kursu stosowanego przy przeliczeniach salda i raty kredytu do waluty indeksacji pozwalało także pozwanemu kształtować swobodnie wysokość marży kursowej (*spreadu* walutowego), co stanowiło dla niego dodatkową korzyść (zob. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 8 września 2016 r., II CSK 750/15, niepubl.; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16, niepubl.; z 19 września 2018 r., I CNP 39/17, niepubl.; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17, niepubl.; z 13 grudnia 2018 r., V CSK 559/17, niepubl.; z 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, niepubl.; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17, OSP 2019, z. 12, poz. 115; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18, niepubl.; z 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020 r., nr 7-8, poz. 64; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, Glosa 2020, nr 4, s. 67 i n.; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18, niepubl.; i z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl.).

Taki sam pogląd został wypracowany w orzecznictwie TSUE dotyczącym postanowień Dyrektywy 93/13. Podkreślono w nim, że treść klauzuli umowy kredytu zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem ustalającej cenę zakupu i sprzedaży waluty obcej, do której kredyt jest indeksowany, powinna na podstawie jasnych i zrozumiałych kryteriów umożliwić właściwie poinformowanemu oraz dostatecznie uważnemu i racjonalnemu konsumentowi zrozumienie sposobu ustalania kursu wymiany waluty obcej, stosowanego w celu obliczenia rat kredytu, w taki sposób by miał on możliwość w każdej chwili samodzielnie ustalić kurs wymiany stosowany przez przedsiębiorcę (zob. m.in. wyrok z 18 listopada 2021 r., C – 212/20, M.P., B.P. przeciwko „A”).

Klauzula kursowa w umowie łączącej strony wymogów tych nie spełniała. Na jej podstawie pozwany mógł dowolnie ustalić wysokość oddanej do dyspozycji

powodów kwoty kredytu w złotych, a także wysokość uiszczanych spłat na walutę obcą, a powodowie nie byli w stanie oszacować kwoty, którą mieli obowiązek świadczyć, skoro zasady przewalutowania określał jednostronnie Bank.

Bez znaczenia jest przy tym to, w jaki sposób Bank rzeczywiście stosował abuzywne postanowienia umowne, w szczególności czy przynosiły mu one nieuzasadnione korzyści. O tym bowiem czy postanowienie jest niedozwolone decydują okoliczności z chwili zawarcia umowy. Odwoływanie się zatem do sposobu wykonywania umowy, w tym w kontekście korzystnych dla powodów różnic między kredytami złotowymi a udzielanymi w walucie (CHF) oraz stosowanego przez pozwanego kursu rynkowego przy rozliczeniach spłat nie ma istotnego znaczenia (zob. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2 oraz orzecznictwo TSUE przytoczone w uzasadnieniu tej uchwały).

W konsekwencji trafnie Sąd Apelacyjny przyjął, że klauzule walutowa i *spreadowa*, składające się na mechanizm indeksacji kredytu do CHF w umowie łączącej strony są od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść powodów, którzy mogli udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie i w ten sposób przywrócić mu skuteczność z mocą wsteczną. Strony pozostają jednak związane umową w pozostałym zakresie, jeżeli jest to możliwe (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego – zasada prawna - z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56).

W przypadku, gdy eliminacja niedozwolonego postanowienia umownego doprowadzi do takiej deformacji umowy, że na podstawie pozostałej jej treści nie da się odtworzyć praw i obowiązków stron, to nie można przyjąć, że strony są związane pozostałą częścią umowy (zob. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16 oraz z 24 października 2018 r., II CSK 632/17).

Umowa będzie dotknięta nieważnością, gdy bez abuzywnych postanowień jej obowiązywanie nie jest możliwe w świetle prawa krajowego i nie zaszły przesłanki umożliwiające zastosowanie regulacji zastępczej, a konsument - tak jak ma to miejsce w okolicznościach sprawy - postanowień abuzywnych nie potwierdził (zob. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r.,

III CZP 6/21 oraz wyroki Sądu Najwyższego z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18 i z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21).

W razie stwierdzenia – tak jak to miało miejsce w okolicznościach sprawy - abuzywności klauzuli ryzyka walutowego i klauzul przeliczeniowych utrzymanie umowy nie jest możliwe z prawnego punktu widzenia. Unieważnienie tych klauzul doprowadziłoby bowiem nie tylko do zniesienia mechanizmu indeksacji oraz różnic kursów walutowych, ale również – pośrednio – do zaniknięcia ryzyka kursowego, które jest bezpośrednio związane z indeksacją kredytu do waluty (zob. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56 ; wyroki Sądu Najwyższego z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 16 września 2021 r., I CSKP 166/21; z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl.; z 9 września 2022 r., II CSKP 794/22, niepubl. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 2023 r., I CSK 3629/22, niepubl.).

Co do zasady, jeżeli sąd stwierdzi niedozwolony charakter określonego postanowienia umownego, to przyjmując jego bezskuteczność nie może uzupełnić umowy przez zmianę treści abuzywnego postanowienia. Takie uprawnienie mogłoby bowiem zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 Dyrektywy 93/13, prowadząc do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców przez zwykły brak stosowania takich warunków wobec konsumentów. Byliby oni w ten sposób zachęceni do stosowania nieuczciwych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały być one uznane za bezskuteczne, to umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, co pozostałoby bez wpływu na jej ważność i bez istotnego uszczerbku dla ich interesów. W konsekwencji przyjęcie przez Sąd Apelacyjny, że strony nie są związane stosunkiem prawnym wynikającym z umowy kredytowej nie jest sprzeczne z zasadą proporcjonalności sankcji, skoro jest to efekt stosowania przez Bank praktyki w ramach której określał jednostronnie wysokość zobowiązania po zawarciu umowy, eksponując jednocześnie kredytobiorców na nieograniczone ryzyko kursowe (zob. m.in. wyroki TSUE z 14 czerwca 2012 r., C-618/10 *Banco Español de Crédito SA*; z 30 kwietnia 2014 r., C 26-13, *Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt*; z 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179/17, *Abanca Corporación*

Bancaria SA i Bankia SA oraz wyrok Sądu Najwyższego z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18).

Wbrew zarzutom skargi trafnie Sąd Apelacyjny przyjął, że wyeliminowanie z umowy łączącej strony abuzywnych postanowień umownych nie pozwala na jej utrzymanie, co przemawia za niezwiązaniem stron stosunkiem prawnym wynikającym z umowy kredytowej i jest tożsame w skutkach z jej nieważnością. Wyeliminowanie ryzyka kursowego z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej i uzasadniającego powiązanie oprocentowania ze stawką LIBOR jest tak daleko idącym przekształceniem umowy, że należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze. Postanowienia uznane za abuzywne określają bowiem główne świadczenia stron i mają konieczny charakter z punktu widzenia konstrukcji umowy kredytu indeksowanego zaakceptowanego przez strony.

Nie zasługuje na podzielenie stanowisko skarżącego, że w okolicznościach niniejszej sprawy istniała możliwość zastąpienia przez Sąd Apelacyjny postanowień niedozwolonych innymi i tym samym utrzymania umowy w mocy.

Wykluczyć należało możliwość wypełnienia luki w umowie przez odwołanie do art. 69 ust. 3 Pr.b. Wejście w życie – po zawarciu umowy łączącej strony - ustawy *antyspreadowej* nie pozwala w pełni wyeliminować z umowy postanowień zawierających niejasne reguły przeliczania należności kredytowych. Oceny niedozwolonego postanowienia umownego dokonuje się bowiem według stanu z chwili jej zawarcia a nie następczo (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17).

Ponadto ustawa *antyspreadowa* nie zawiera przepisów o charakterze dyspozytywnym, które mogłyby zastąpić nieuczciwe klauzule zawarte w umowie łączącej strony. Nie stwarzała też podstawy do formułowania przez powodów roszczeń przeciwko Bankowi o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli o zmianę postanowień umowy od chwili jej zawarcia, a umożliwia jedynie dokonanie zmiany postanowień umowy dotyczących sposobu waloryzacji niespłaconych rat na przyszłość. Nie oznacza to jednak, że nałożyła na nich obowiązek zachowania takiej formy spłaty albo wyłączyła możliwość zgłoszenia roszczeń powstałych na gruncie umów niespełniających wymagań stawianych umowom kredytowym w stosunkach z konsumentami (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 13 maja 2022 r., II CSKP

405/22, niepubl.).

Dotyczy to także sytuacji, gdy strony – tak, jak ma to miejsce w okolicznościach sprawy - zawarły aneks do umowy. Wykładni art. 6 ust. 1 Dyrektywy należy bowiem dokonywać w ten sposób, że sąd krajowy jest zobowiązany do stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, nawet jeśli warunek ten został zmieniony przez strony w drodze umowy. Takie stwierdzenie pociąga za sobą przywrócenie sytuacji, w jakiej znajdowałby się konsument w braku warunku, którego nieuczciwy charakter zostałby stwierdzony, chyba że konsument przez zmianę nieuczciwego warunku zrezygnował z takiego przywrócenia w drodze wolnej i świadomej zgody, czego zbadanie należy do sądu krajowego. Jednakże z przepisu tego nie wynika, że stwierdzenie nieuczciwego charakteru pierwotnego warunku umownego miałoby co do zasady skutek w postaci unieważnienia umowy, jeżeli zmiana tego warunku pozwala na przywrócenie równowagi między obowiązkami i prawami tych stron wynikającymi z umowy i na usunięcie wady obciążającej ten warunek (zob. wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C – 19/20, I.W. i R.W. przeciwko *Bankowi BPH S.A.*).

Możliwość skorzystania z mechanizmu rozliczeń określonego w art. 75 b Pr. b. i przyznanie kredytobiorcom na tej podstawie prawnej dodatkowych uprawnień nie pozbawia zatem powodów uprawnienia do kontroli abuzywności postanowień umowy i zgłoszenia roszczeń na tle umowy nie spełniającej wymagań stawianych umowom kredytowym w stosunkach z konsumentami. Uznaniu klauzuli kursowej za abuzywną nie sprzeciwia się to, że powodowie w toku wykonywania umowy – wskutek zmian ustawodawczych - mogli wybrać bezpośrednią spłatę w walucie obcej. Znaczenie w kontekście abuzywności miałoby jedynie to, że konsument wybrał spłatę w złotych po kursie, który w dacie zawarcia umowy był mu znany. Zawarcie aneksu nie uchyla zatem konsekwencji w postaci upadku umowy.

Z okoliczności sprawy, nie wynikało natomiast, by powodowie przez zmianę nieuczciwego warunku w aneksie do umowy zrezygnowali w drodze wolnej i świadomej zgody z przysługujących im uprawnień, to jest przywrócenia sytuacji w jakiej znajdowaliby się w braku nieuczciwych warunków. Przeciwnie, nie potwierdzając umowy i nie udzielając następnie świadomej i wolnej zgody na klauzule niedozwolone tym samym odmawiali przywrócenia im skuteczności z mocą

wsteczną.

W ugruntowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje także pogląd, że nie jest możliwe – wbrew woli konsumenta - zastąpienie niedozwolonego postanowienia umownego odsyłającego do kursu waluty wynikającego z tabeli bankowej odwołaniem do kursu średniego ustalanego przez NBP względnie kursu rynkowego waluty (zob. m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z 23 sierpnia 2022 r., I CSK 1669/22, niepubl.; wyroki Sądu Najwyższego z 24 lutego 2022 r., II CSKP 45/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 163/22, II CSKP 285/22 i II CSKP 382/22, niepubl.; z 19 maja 2022 r., II CSKP 985/22; i z 20 maja 2022 r., II CSKP 403/22, niepubl.).

Możliwości usunięcia luki w umowie nie stwarza art. 358 § 2 k.c. Po pierwsze został on wprowadzony do kodeksu cywilnego z dniem 24 stycznia 2009 r. ustawą z dnia 23 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Prawo dewizowe, Dz.U. z 2008 r., Nr 228, poz. 1506), dopiero po zawarciu przez strony umowy. Po drugie, dotyczy on zobowiązań wyrażonych w walucie obcej, a w przypadku kredytu indeksowanego do CHF waluta obca stanowi jedynie miernik wartości zobowiązania zaciągniętego w walucie polskiej i świadczeń spełnianych przez kredytobiorców w walucie obcej. Spełnienie przez Bank świadczenia w walucie obcej było od początku wyłączone, a kwota kredytu mogła być wypłacona wyłącznie w złotych. Po trzecie, zamiarem pozwanego nie było stosowanie kursu średniego NBP, lecz kursów z tabeli Banku, co miało mu zapewnić wyższy zysk ze *spreadu* walutowego. Przyjęcie, że wolą stron było stosowanie innego kursu, odrywało by się zatem od ich rzeczywistej woli.

Powyższej oceny nie zmienia ewentualne uznanie umowy kredytowej za kreującą zobowiązanie ciągłe i przyjęcie na podstawie ogólnych reguł prawa międzyczasowego, że do takiego zobowiązania powinny mieć bezpośrednie zastosowanie przepisy wchodzące w życie w czasie trwania stosunku prawnego. Artykuł 358 § 2 k.c. w nowym brzmieniu mógłby bowiem znajdować zastosowanie wyłącznie do stosunków ciągłych istniejących w chwili jego wejścia w życie. Przyjęcie natomiast, że umowa kredytowa była nieważna lub bezskuteczna z powodu niemożności ustalenia wiążącego kursu waluty obcej w chwili jej zawarcia oznacza, że stosunek prawny nigdy nie powstał, w związku z czym nie ma przedmiotu, do

którego dałoby się zastosować wymieniony przepis (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 28 marca 2024 r., II CSKP 1308/22, niepubl.).

Nie można też dokonać wykładni umów kredytowych na podstawie art. 65 § 2 k.c. lub art. 56 k.c. w zw. z art. 354 k.c., już po usunięciu z nich postanowień abuzywnych, w celu ustalenia zgodnego celu i zamiaru stron co do sposobu ustalenia kursu CHF. Sprowadzało by się to bowiem do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, prowadząc do zmiany jej rozumienia przez wprowadzenie odesłania do wartości rynkowej CHF. Dla rozstrzygnięcia o utrzymaniu umowy w mocy nieadekwatne jest odwoływanie się – jak to czyni skarżący - do hipotetycznej woli stron, groziłoby to bowiem ryzykiem dalszego pogorszenia sytuacji strony dotkniętej nadużyciem, gdyby strona, która narzuciła niedozwolone postanowienie umowne wywodziła, że nie zawarłaby umowy z jego pominięciem.

Nie jest także możliwe zarządzenie lukom wynikającym z usunięcia nieuczciwego warunku zawartego w umowie kredytowej przez zastosowanie przepisów prawa krajowego, które mogłyby mieć zastosowanie do umowy tylko odpowiednio lub przez analogię i które odzwierciedlają regułę obowiązującą w krajowym prawie zobowiązań (zob. wyrok TSUE z 16 marca 2023 r., C-6/22, M.B., U.B., M.B. przeciwko X S.A.). Wykluczyć zatem należy możliwość odwołania się *per analogiam* do art. 41 Prawa wekslowego.

Zgodnie z orzecznictwem TSUE art. 5 i 6 Dyrektywy 93/13 należy bowiem interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umowy dokonał wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron. W konsekwencji art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi możliwość uzupełnienia umowy przez zmianę treści owego warunku. Możliwość taka istniałaby tylko w przypadku, gdyby stwierdzenie nieważności nieuczciwego warunku zobowiązywało sąd do unieważnienia umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, czego Sądy *meriti* w okolicznościach sprawy nie stwierdziły (zob. wyrok z 18 listopada 2021 r. C – 212/20, M.P., B.P. przeciwko „A” i z dnia 29 kwietnia 2021 r., C – 19/20, Bank BPH).

Zarzut naruszenia art. 69 ust. 3 Pr.b. oraz art. 65 k.c. i art. 358 § 2 k.c., w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 nie zasługiwał zatem na uwzględnienie.

Nie zasługuje również na uwzględnienie zarzut skargi dotyczący wysokości zasądzonych na rzecz powodów kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym w wysokości odpowiadającej 1,5 stawki minimalnej. Skarżący nie przedstawił przekonujących argumentów mogących podważyć stanowisko Sądu Apelacyjnego w tym przedmiocie. Sąd Apelacyjny przy nieznacznym podwyższeniu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym nie przekroczył dopuszczalnych granic oceny w zakresie kryteriów wpływających na podwyższenie minimalnych stawek wynagrodzenia za czynności radców prawnych, o których mowa w art. 109 § 2 zd. drugie k.p.c. w zw. z § 15 ust. 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz. U. z 2023, poz. 1935, ze zm.). Prezentując stanowisko przeciwne eksponujące typowość sporu kredytobiorców będących stroną kredytu indeksowanego do analogicznych spraw tego rodzaju, skarżący pomija, że w postępowaniu apelacyjnym przedmiotem rozpoznania były dwie apelacje, co wiązało się ze zwiększonym nakładem pracy pełnomocnika reprezentującego powodów (k. 733 – 759 i k. 787 – 798), a sprawa – w której badanych było szereg problemów prawnych - rozpoznawana była na rozprawie.

Z przytoczonych względów na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji, a o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 1 i 3, art. 98 § 1¹ w zw. z art. 391 § 1 w zw. z art. 398²¹ k.p.c., a także § 2 pkt 6 i § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz. U. z 2023, poz. 1964, ze zm.).

[A.T.]

[a.ł.]

Monika Koba

Agnieszka Piotrowska

Marta Romańska

